

Woelrat

Arvicola amphibius

De woelrat is een gedrongen, plumpe woelmuis met een vrij stompe snuit en een kortbehaarde staart. De bovenzijde is grijsbruin tot zwart, de onderzijde is lichter van kleur. De kop-romplengte is maximaal 20 cm, de staart tot 13,5 cm lang. Het gewicht bedraagt 210 g, met uitschieters tot 295 g (LANGE ET AL. 1994). De woelrat is een uitstekende zwemmer en duiker, met zwemborstels aan de achterpoten. Aan land blijft hij zo veel mogelijk onder de grond.

De meeste woelratten halen hun tweede levenswinter niet, maar bij uitzondering kan een woelrat drie jaar oud worden. De draagtijd bedraagt 21-22 dagen; vrouwtjes krijgen in het zomerhalfjaar 2-4 worpen van 3-7 jongen (gemiddeld 4,5). Vroeg in het seizoen geboren dieren krijgen nog in hetzelfde jaar zelf jongen.

Leefomgeving

De woelrat komt vooral voor bij stilstaande of langzaam stromende watergangen van ten minste 50 cm diep met een weinig fluctuerende waterstand. Hij prefereert tamelijk steile oevers met een goede dekkingbiedende vegetatie. Het leefgebied kan enkele honderden meters oever bestrijken (VAN WIJNGAARDEN 1954). Het gangenstelsel kan heel uitgebreid zijn en soms tot aanzienlijke verzakkingen leiden. Waar de gangen aan de oppervlakte komen wordt de uitgewerkte grond naast de ingang gedeponneerd. In een nacht kan 0,3 m³ grond omhoog worden gewerkt (VAN WIJNGAARDEN 1954). Als het grondwater tot dicht onder het maaiveld staat maken ze bovengrondse nesten, bijvoorbeeld in pollen van pijpenstrootje die van onderuit worden uitgehoud (KEUSTERMANS 2004).

Voedsel

Het voedsel bestaat uit veel verschillende soorten water- en oeverplanten. Ondergronds worden wortels en wortelknollen gegeten. Dierlijk voedsel wordt maar sporadisch genuttigd (VAN WIJNGAARDEN 1954).

Woelrat.
Foto: André Eijkenaar.
Water vole.

Areaal

Het areaal beslaat Noord- en West-Europa en reikt oostwaarts tot ver in Siberië. De soort ontbreekt in IJsland, Ierland, het westen en zuiden van Frankrijk, het Iberisch Schiereiland, Griekenland en op de eilanden in de Middellandse Zee, maar komt wel voor in Turkije en het noordwesten van Iran.

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

De woelrat is na de ijstijden steeds in ons land aanwezig geweest en is relatief vaak aangetroffen bij archeologische opgravingen (LAARMAN 1987, LAUWERIER ET AL. 2005).

Historische gegevens tot 1946

Volgens Schreuder (1933) kwam de woelrat rond 1930 waarschijnlijk in heel Nederland voor, met uitzondering wellicht van het zuidoosten van Noord-Brabant en het zuidelijke deel van Limburg, al hield ze de mogelijkheid open dat langs de oevers van de Geul in Zuid-Limburg, binnen het verspreidingsgebied van de molmuis, een min of meer geïsoleerde woelrattenpopulatie leefde. Het voorkomen in het Nederlandse deel van het Maasdal in Zuid-Limburg is aannemelijk, gezien de goed onderbouwde determinatie door Warmerdam (1982) van uit deze periode verzameld materiaal uit Rekem, aan de Belgische zijde van de Maas. Al in het begin van de twintigste eeuw was de soort op Terschelling aanwezig, waar hij in de jaren 1920 profiteerde van de begroeiing van natte valleien ten behoeve van bebossing, en zelfs een plaag werd (VAN WIJNGAARDEN & MÖRZER BRUIJNS 1961). Als gevolg van de introductie van wezels en hermelijnen in 1931 nam de populatie woelratten snel af en na 1936 werden op het eiland geen woelratten meer gesignaleerd (VAN WIJNGAARDEN 1954).

Periode 1946-1969

Anders dan Schreuder (1933) beschouwden latere Nederlandse auteurs de woelrat en de molmuis niet als aparte soorten maar als ondersoorten (VAN DEN BRINK 1943, IJSSELING & SCHEYGROND 1943, WARMERDAM 1982, VAN WIJNGAARDEN 1954). Voor woelrat en molmuis samen is voor de periode 1946-1969 dan ook één verspreidingskaart gemaakt (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971). Het verspreidingsbeeld is overigens niet wezenlijk veranderd: de woelrat is in deze periode uit vrijwel geheel Nederland bekend, inclusief de in cultuur gebrachte Noordoostpolder. Alleen op de Midden-Veluwe en de Waddeneilanden ontbreekt de soort. Het vermoeden van

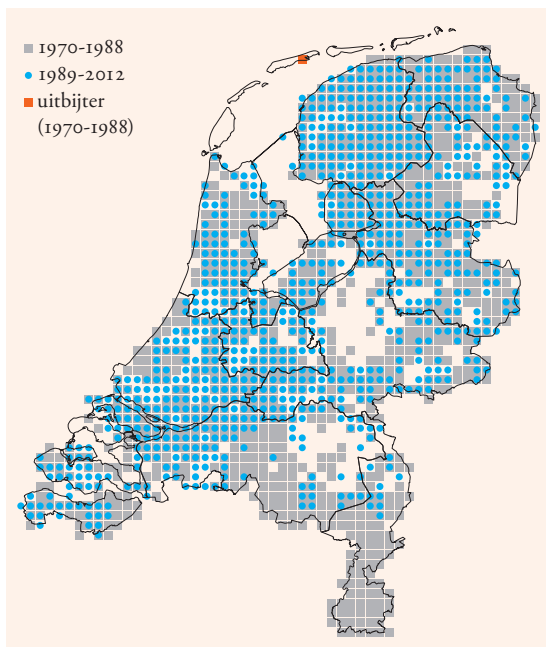
Schreuder (1933) dat langs de Geul woelratten voorkomen, werd voor de benedenloop bij Meerssen bevestigd door Van Wijngaarden (1954).

Periode 1970-1988

Ook in deze periode wordt in Nederland één soort woelrat onderscheiden. Ten opzichte van de voorgaande periode zijn er in de verspreiding geen veranderingen opgetreden, behalve dat er nu ook waarnemingen zijn uit de nieuwe Flevo-polders. In 1985 werden op Terschelling in een braakbal van een zilvermeeuw schedelresten van een woelrat aangetroffen, maar omdat er vervolgens geen vondsten of waarnemingen werden gedaan, werd aangenomen dat de zilvermeeuw de woelrat op het vasteland had bemachtigd (PELZERS 1992A).

Periode 1989-2012

De verspreiding van de woelrat is waarschijnlijk niet veranderd ten opzichte van de vorige periode. Er zijn de laatste decennia te weinig woelratten op soort gedetermineerd om tot een goede verspreidingskaart te komen. Vooral snog is er hier van uitgegaan dat alle dieren boven de lijn Stramproy-Tegelen – de waarschijnlijke noordgrens van het areaal van de molmuis in ons land – woelratten zijn. Onder die aanname komt de woelrat waarschijnlijk in heel Nederland voor, behalve op de Waddeneilanden, in de duinen, de centrale Veluwe en mogelijk het zuidelijke deel van de provincie Limburg. Van de overige plaatsen waarvan de woelrat niet is gemeld, zoals in delen van Noord-Holland en Noord-Brabant, kan worden aangenomen dat dit het gevolg is van een geringe signaleringsgraad.

Veranderingen en oorzaken

Het verspreidingsbeeld is sinds 1930 waarschijnlijk niet wezenlijk veranderd. Wel is er in de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990 een teruggang in het aantal woelratten geweest, die in verband is gebracht met opschonen van oevers van watergangen, waardoor die onaantrekkelijk werden (NIEWOLD 1993).

Bedreigingen en bescherming

Bij de bestrijding van muskusratten zijn in het verleden aanzienlijke aantallen woelratten gedood. Vanaf het begin van deze eeuw heeft men deze bijvangst door aanpassing van de vangmiddelen echter aanzienlijk weten te beperken. Bestrijding van de muskusrat kan voor de woelrat echter ook een positief effect hebben. Uit Tsjechisch onderzoek bleek dat de woelrat alleen overbleef op plaatsen waar de muskusrat geen belangstelling voor had (ZEJDA 1976), wat aangeeft dat de muskusrat een directe concurrent van de woelrat is. De bestrijding van mollen kan invloed hebben doordat woelratten ook gebruik maken van mollengangen. Ook woelratten worden soms bestreden vanwege de verzakkingen die ze met hun gegraaf kunnen veroorzaken. De soort wordt dan ook gerekend tot de schadeveroorzakende beschermde diersoorten waarvoor de provincie een vrijstelling voor bestrijding kan geven.

Fred Barends

SUMMARY

Water vole *Arvicola amphibius*

The water vole occurs throughout the Netherlands, with the exception of the central Veluwe, the Wadden Sea islands and possibly the southern part of Limburg. It lives along rather steep, well-vegetated banks of stagnant or slow-flowing waters, where it excavates extensive burrow systems. Because of the threat of subsidence posed by their burrowing, water voles are culled locally. Over the past decades, the distribution of the species has remained roughly stable.

▲ Blauwe reiger met een woelrat als prooi.

Foto: Norman Deans van Swelm.

Grey heron with water vole as prey.

◀ Holen van een woelrat.
Foto: Annemarie van Diepenbeek.

Burrows of a water vole.